

Den dolda våldsbrottsligheten i Stockholm — en sjukhussurvey

Av jur. kand. LEIF LENKE, Stockholm

Under 1960-talet kom våldsbrottsligheten att inta en central plats i den kriminalpolitiska debatten. Detta gällde inte enbart för de nordiska länderna utan kanske framför allt för USA och Storbritannien där omfattande forskningsprojekt igångsattes för att på olika sätt försöka kartlägga våldets omfattning och struktur.

De metoder som använts har främst varit av två slag varav den första gällt studiet av polis- och domstolsaktmaterial. Undersökningar av denna typ har genomförts i England vid Cambridge-institutet under ledning av F. H. McClintock som redan 1961 tillsammans med E. Gibson publicerade en undersökning av rån i London (McClintock, 1961). Denna följdes sedan av en undersökning av övriga våldsbrott (McClintock, 1963). Sedan dess har ett flertal undersökningar utförts bl. a. i Norden. För Sveriges del har de flesta undersökningarna utförts under ledning av prof. Knut Sveri (Charpentier, Flod, Endre, Koch, Nordenström, Lenke 1970) som också varit handledare för den här föreliggande undersökningen.¹⁾

Den andra metoden som använts är intervjuundersökningar av stora populationer för att utröna i vilken utsträckning respondenterna blivit utsatta för våld av skilda slag. Denna metod har den fördelen att den även beskriver sådana händelser som inte kommit till polisens kännedom och även i viss utsträckning anledningen till varför detta ibland inte har skett (Lenke 1973B, Wolf 1973). De mest kända undersökningarna av detta slag är de som utfördes av The Presidents Commission on Law Enforcement and Administration of Justice (The Challenge of Crime in a Free Society) och som omfattade inte mindre än 10 000 hushåll samt de undersökningar som utförts i Norden på finskt initiativ (Aromaa, Hauge, Lenke 1973B, Wolf 1971/72) och vars resultat finns sammanställda på ett utmärkt sätt i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1973, s. 85 av Preben Wolf.

Den här föreliggande undersökningen, som också är av viktologisk karaktär, skiljer sig i vissa avseenden ifrån de förra. Tillvägagångssättet har här varit att undersöka i vilken utsträck-

¹⁾ Jag vill rikta ett varmt tack till den medverkande sjukhuspersonalen och speciellt till prof. Curt Franksson och bitr. överläkaren Kai Gripe utan vilkas positiva inställning och stöd undersökningen aldrig kunnat genomföras.

ning personer sökt läkarvård med anledning av att de utsatts för våld men dessutom att i viss mån studera anmälningsbenägenheten hos dessa personer. Den mest markanta skillnaden mellan denna undersökningsmetod och intervjumetoden som beskrevs ovan är att denna metod inte beskriver viktimiteringsfrekvensen hos normalpopulationen men i gengäld fångar upp den mycket våldsutsatta gruppen av icke bofasta personer som utesovare och utlännningar. Dessa personer kan förväntas vara mycket svåra att nå med konventionella intervjuundersökningar eftersom de antingen inte finns registrerade i totalpopulationen eller också kan förmodas utgöra en betydelsefull del av det mycket känsliga bortfallet i dessa undersökningar med viktimiteringsfrekvenser som oftast ligger under 10 % och långt under 1 % för de något allvarligare fallen som berörs i denna undersökning (Wolf 1973 s. 98). Metoden medger dessutom kontroll av intressanta bakgrundsdata som t. ex. offrets egen registrerade kriminalitet m. m. och den lider inte heller av intervjumetodikens största gissel, nämligen respondenternas glömska, som inte endast gäller bagatellerade händelser, och trovärdighet.

Tidigare har en undersökning utförts där man som utgångspunkt använt en sjukhuspopulation i en viktimologisk undersökning (Bergersen Lind). Studien gällde den sociala bakgrunden för 87 våldsoffer som 1967 var inlagda på den neurokirurgiska avdelningen på Ullevåls sjukhus i Oslo. Målsättningen var här inte att studera anmälningsbenägenhet och mörktal men man slog fast det samband som nämndes ovan mellan egen kriminalitet, social nöd och risken att bli utsatt för våldsbrott. Samma samband fann man också för 1966 års rånoffer i Stockholm (Endre-Swärd).

Undersökningens uppläggning.

De frågor som denna undersökning försöker besvara är följande:

- a) Hur många personer besöker Stockholms sjukhus efter att de har blivit utsatta för avsiktligt våld?
- b) Hur svåra skador hade de åsamkats?
- c) I vilken utsträckning anmäldes händelsen till polisen?
- d) I vilken utsträckning var de själva kända av polisen?
- e) Hur påverkade det faktum att de eventuellt var kända av polisen deras benägenhet att anmäla händelsen till polisen?

För att kunna besvara dessa frågor krävs först och främst kännedom om hur sjukvården fungerar inom detta område och jag hade här en ovärderlig hjälp av med. lic. Björn Lenke som vid tiden för undersökningen tjänstgjorde på Södersjukhuset. Vi kom fram till att för att få optimal täckning måste man bevaka

de kirurgiska akutmottagningarna på Stockholms sex sjukhus för kroppssjukvård. Lyckades man med detta skulle primärbortfallet kunna begränsas till offer som sökt privatläkare, tjänsteläkare, skolläkare eller läkare på annan ort samt personer som sökt barnklinik.

Att uppskatta andelen skadade som för en akut skada sökt sådan läkare som nämns ovan är naturligtvis mycket svårt men det kan i dessa fall knappast röra sig om allvarliga akuta skador utan eventuellt lindrigare sådana som kanske efter någon tid visat ogynnsam läkning.

Undersökningsperioden bestämdes till 14 dagar vilket jag bedömde som kortast möjliga tid för att kunna erhålla användbara resultat. En längre undersökningsperiod hade naturligtvis varit önskvärd men hade förmodligen varit svår att få accepterad av de medverkande vid denna första undersökning i sitt slag.

För informationsinsamlingen konstruerades ett litet frågeformulär med fyra frågor och plats för personuppgifter från patientplåt eller liknande samt för medicinsk diagnos. Huvudfrågan formulerades på följande sätt: „Är skadan avsiktligt vållad av annan?“ och de övriga frågorna gällde skadans art samt om patienten skulle komma att läggas in eller bli sjukskriven för längre tid än en vecka. För skadans art användes en niogradig skala av samma slag som i undersökningen av 1969 års våldsbrott i Stockholm. (Se tabellen.)

Av instruktionen för ifyllandet framgick det att under undersökningsperioden varje journalkort skulle förses med ett frågeformulär att fyllas i av den behandlande läkaren. Bortsett ifrån att varje våldsoffer skulle markeras med „Ja“ skulle också varje annan person markeras med „Nej“ för att man inte så lätt skulle glömma bort att undersökningen pågick.

För huvudfrågan fanns också ett tredje alternativ — „Tveksam“ — som skulle användas i de fall patienten nekade till att ha blivit utsatt för avsiktligt våld eller om han var medvetlös men, i båda fallen, omständigheterna talade för att sådant våld vållat skadan. Denna teknik användes för att den siffra som erhöles för antalet våldsoffer hellre skulle ligga i överkant än i underkant och medförde att man i minst ett fall fick med våldsoveraren själv som skadats av offrets självförsvar.

„Tveksam“-alternativet användes ganska flitigt av läkarna och av de 143 personer (offer) som kom att ingå i materialet befanns inte mindre än 55 vara klassade som sådana fall mot 88 „Ja“-fall. („Nej“-fallen räknades inte men kan uppskattas ha rört sig om cirka 3 000 enligt tillgänglig statistik).

Undersökningens andra skede bestod av att jag besökte Stockholms samtliga polisstationer (13 st.) samt kriminalavdelningen där jag gick igenom alla våldsbrottsanmälningar som inkommit

under undersökningsperioden och ett par veckor därefter. Detta för att utröna om någon person ur sjukhusmaterialet kunde återfinnas som målsägare. I undersökningens tredje skede ingick att försöka återfinna personerna i sjukhusmaterialet i Stockholmspolisens register för personer som varit misstänkta (eller eventuellt dömda) för brott.

Det kan i detta sammanhang vara lämpligt att påpeka att jag själv genomfört hela genomgången av polismaterialet liksom också bearbetningen av materialet och att detta var klart utsagt i villkoren för materialinsamlingen.

Problem och begränsningar.

Inom flera områden uppstod problem vid genomförandet av undersökningen och det allvarligaste gällde kontrollen av materialinsamlingen. Eftersom jag var helt ensam kunde jag omöjligt vara närvarande vid de olika sjukhusen samtidigt utan fick nöja mig med ett par besök per dag och i övrigt försöka sköta kontrollen per telefon med sköterskan på respektive avdelning.

Ett annat problem var att ett par av de bortåt 40 läkarna som medverkade i undersökningen på eget bevåg avbröt denna då de fann den oförenlig med reglerna om sekretess och tystnadsplikt. Dessa problem löstes emellertid efterhand och det känns tryggt att veta att läkarnas gränsdragning av sekretess- och tystnadspliktsbelagt område alltid sträckte sig långt vidare än man från juridiskt håll ansåg befogat. Dessa avbrott ledde dock till en förskjutning av undersökningsperioden för två sjukhus vilket fick till följd att undersökningens andra skede rörande polisanmälningarna kom att omfatta en dubbelt så lång tidsperiod. Detta bör inte ha haft någon större betydelse för undersökningsresultaten.

Problemen med materialinsamlingskontrollen medförde emellertid ett visst sekundärbortfall (jmf. primärbortfallet ovan) på så sätt att vissa våldsoffer ej fångades upp i undersökningen. Anledningar till detta kan bl. a. tänkas vara att några av läkarna kanske inte accepterade undersökningen trots att den godkännts av läkarmötena på respektive sjukhus eller att instruktionerna som gavs på dessa möten inte nådde alla p.g.a. jourbyten m. m.

Till metodens fördelar hör nu emellertid att detta bortfall i någon mån kan uppskattas genom att man ser efter hur många personer som anmält våld till polisen *samt* uppgivit att de besökt eller ämnat besöka sjukhus för sin skada. Genomgången av alla polisanmälda våldsbrott under perioden gav vid handen att 11 sådana våldsoffer ej kunde återfinnas i sjukhusmaterialet vilket skall jämföras med att 42 av de 143 personerna i detta material polisanmälde händelsen. Detta bortfall skulle alltså röra sig omkring 20 % om man förutsätter att anmälningsbenägenheten är

densamma för bortfallet som för sjukhuspopulationen samt att det genomgående framgår av polisanmälan vilken åtgärd som offret tänker vidtaga för att behandla den inträffade skadan.

På samma sätt kan man också uppskatta primärbortfallet, d.v.s. de personer som besökt privatläkare m. m. Enligt polis-anmälningarna uppgick dessa till 4 under perioden. Betydelsen av bortfallet diskuteras nedan.

Resultat.

Jag skall nu försöka besvara de frågor som ställdes i inledningen och börjar med den som gällde antalet våldsoffer:

(a) Under två veckor i september-oktober 1970 uppsökte 88 personer sjukhus i Stockholm efter att avsiktligt ha skadats av annan person. Till detta kan läggas 55 fall där läkaren förmodade sådan skada samt ett bortfall på mellan 20 och 30 %. Det maximala antalet våldsoffer kan alltså uppskattas till omkring 180 personer eller till cirka 13 personer per dag, dock med en kraftig förskjutning åt veckosluten.

(b) Skadefördelningen för de 143 personerna i materialet (88 + 55) framgår av tabellen (nedan) som visar att en mycket stor andel av våldsoffren endast ådragit sig lindriga skador. (Detta antyder att det knappast är lämpligt att använda *sjukhusbesök* som ett mått på skadans gravhet, vilket ofta förekommer. Samma invändning kan också göras om *sjukhusvistelse*, d.v.s. inläggning på sjukhus. Denna beror nämligen i viss grad på vilken beläggning sjukhuset har vid tillfället liksom vilka kommunikationer som står patienten till buds, speciellt vid nattbesök som är vanliga vid våldsbrott. I föreliggande undersökning förekommer således flera fall där patienten blev inlagd för skador av klass två i tabellen d.v.s. blåmärken eller svullnader).

Den mätmetod som användes i denna undersökning och som gick ut på en uppdelning av skador i klasser efter svårhetsgrad, bemöttes för övrigt av oväntat lite kritik från de medverkande läkarna. Förmodligen berodde detta delvis på att de i tveksamma fall hade möjlighet att komplettera med den medicinska diagnosen för efterkontroll.

Om skadeklassificeringen kan i övrigt sägas att läkarna mycket ofta klassade skadorna som lindrigare än jag själv gjorde med utgångspunkt från uppgifterna i polisrapporterna för samma personer.

(c) Tabellen visar också att 29 % av offren (42 av 143) anmälde händelsen till polisen. Dessa fördelade sig med 37 % av „Ja“-fallen och 16 % av „Tveksam“-fallen. Det framgår dessutom att inte mindre än 58 % av populationen (83 av 143) fanns registrerade hos Stockholmspolisen som misstänkta för brott (d).

	Antal skadade enligt sjukhus- materialet	Andel därav som anmeldte till polisen	var reg. av polisen
1. Ingen skada.	1	—	1
2. Blåmärken, svullnad m. m.	35	14	18
3. Smärre blesyrer, ngt blodvite.	53	16	33
4. Mindre frakturer, tandskador m. m.	23	6	13
5. Hjärnskakning.	5	2	5
6. Brott på ansiktsben, benbrott.	4	1	4
7. Grov kroppsskada som medfør lyte eller men.	1	1	—
8. Livshotande skador.	1	—	1
9. Dödsfall.	—	—	—
10. Uppgift saknas om skadan.	20	2	8
	143	42	83

Även om man saknar oppgifter om normalpopulationens företræde i nämnda register kan det inte råda någon tvekan om att våldsoffren är kraftigt overrepresenterte. Till bilden hør også at en del av de øvrige personerna kan formodas vara kända av politen på annan ort. 20 % av populationen var før øvrigt, av namnen at døma, av utlåndsk hærkomst.

Slutligen visar tabellen at i 10 av de 11 allvarligaste fallen var offret registreret hos politen (den 11:e var en turk som fikk øgat skadat i ett slagsmål med två svenskar) men i endast fyra fall kom saken till politens kannedom. Den låga anmeldingsbenægheten før de 20 personerna dær oppgift sagnades om skadan førklaras till viss del av at 12 av dem var „Tveksamma“ fall varav 3 avvek från sjukhuset innan behandlingen börjat.

Den siste frågan som stålles (e) gælde vilken betydelse en registrering av ovannæmnda art hade på personernas anmeldingsbenæghet. Hypotesen är hær at man kan förvænta sig at personer som sjælva varit i lag med politen i viss utstrækning drar sig før at søka hjælp av dem. Denna hypotes har formulerats av mange førfattere tidligere og bl. a. i Osloundersøkningen (Bergersen Lind) dær førfattere skriver (s. 221): „Det er nærliggende å anta at de opplever politiets rolle i forhold til dem selv mer som kontrollørens enn som hjelperens, og at dette kan motvirke tendensen til å anmelde det straffbare forhold de har vært utsat for. Samtidig tyder resultatene på at relativt mange blant ofrene kjenner gjerningsmennene, til dels meget godt. Selv der det ikke eksisterer personlige bånd mellom offer og gjerningsmann, kan det tenkes at forholdet ikke anmeldes av lojalitets-hensyn overfor en gjerningsmann som ellers på mange måter deler skjebne med offeret. Det er vel også sannsynlig at politi og påtalemyndighet sjelden finner at „allmenne“ hensyn tilsier påtale og selv reiser sak i de tilfelle som politiet får kjennskap til

uten at det foreligger anmeldelse. Både forholdet til politiet og til gjerningsmannen kan på denne måten bidra til å forklare at meget av voldskriminaliteten i det noe rotløse og alkoliserte miljø som relativt mange av ofrene ser ut til å ferdes i, forblir skjult i den forstand at den ikke fører til etterforskning og registrering.“

Ett liknande resonemang för också McClintock och Leif Persson i deras respektive studier av mörkertalsproblematiken. McClintock uttrycker sig på följande sätt i sin rapport till Europarådet (McClintock, 1969): „The circumstances in which criminologists have indicated that the reportability of crime is likely to be low may be listed as follows: /.../ 3. Cases in which the victim or loser does not wish to embarrass the offender who may be a relative, school friend, acquaintance or fellow employee. /.../ 7. Cases in which the victim has unfriendly or antagonistic attitudes towards the police. Examples include crimes committed amongst criminals ...“ (etc.)

Den här föreliggande undersökningen förkastar emellertid hypotesen eftersom det visade sig att anmälningsbenägenheten var nästan exakt densamma för de registrerade som för de icke-registrerade personerna. Således var 24 av de 42 personerna som anmälde händelsen till polisen registrerade, vilket gör 57 %, mot 58 % av dem som inte anmälde (59 av 101).

Bilden kompliceras något om man tar hänsyn till bortfallet och uppdelningen i „Tveksam“-fall och „Ja“-fall. Det faktum att 7 av de 11 i sekundärbortfallet i likhet med 6 av de 9 „Tveksam“-fallen som polisanmäldes också var registrerade förändrar emellertid inte mönstret. Snarare stöder dessa omständigheter istället uppfattningen att läkarna inte sållade ut folk som våldsoffer p.g.a. utseende, klädsel eller liknande, vilket i så fall borde ha lett till en större andel icke-registrerade i bortfallet.

Slutsatser och diskussion.

Denna undersökning har utförts under svåra omständigheter vilket fått till följd ett onödigt stort bortfall vilket, tillsammans med den korta undersökningsperioden, minskar dess tillförlitlighet och möjligheten till generalisering. Resultaten är emellertid entydiga varför de trots allt bör kunna läggas till grund för en uppskattning av mörktalet för det något allvarligare våldsbrotten i Stockholm.

Detta mörktal skulle då, om man använder definitionen att det utgör förhållandet mellan verklig och synlig (registrerad) brottslighet, kunna uppskattas till mellan 2,6 (33 av de 88 „Ja“-fallen) och 3,4 (42 av samtliga 143 fall).

Vidare visades inget samband mellan mörktalets storlek och

skadans gravhet, vilket hade förväntats, men det senare visade dock ett starkt samband med tidigare registrering av offret. Sådan registrering var för övrigt vanlig och förekom hos 58 % av offren, en siffra som stämmer ganska väl överens med undersökningen av rånoffren i vilka till 46 % återfanns i samma register (Stockholmspolisens centralregister).

Det mest intressanta resultatet är kanske emellertid att anmälningsbenägenheten visade sig oberoende av om offret var känt av polisen eller ej. Detta är utan tvekan överraskande mot bakgrund av de argument som framfördes ovan till stöd för en förväntat lägre sådan hos grupper som själva varit föremål för polisens intresse.

Man kan emellertid konstatera att de citerade författarna,²⁾ som man brukar göra, utgick ifrån att anledningarna till varför folk överhuvudtaget anmäler våldsbrott till polisen var klarlagda och i någon mening underförstådda. Detta synes ha varit anledningen till att de nöjde sig med att söka argument till varför dessa grupper *inte* skulle förväntas anmäla brott de utsatts för. Så länge detta inte är klarlagt hänger emellertid dessa argument fritt i luften och det är inte svårt att finna argument som talar för att dessa människor kanske ibland har större anledning än folk i allmänhet att anmäla brott.

Exempel på sådana anledningar skulle kunna tänkas vara att dessa personer lever under förhållanden där de ofta utsätts för hot, ibland för långa perioder, vilket gör dem i stort behov av beskydd. Deras ofta mycket frustrerande livssituation, som man brukar ange som en av anledningarna till våldsutövningen, kan också förväntas ge ökat utrymme åt vedergällningstänkande där polisanmälan kan ses som en form av våld som står till förfogande. Slutligen kan man också tänka sig vissa situationer där rehabiliteringen av våldsutövaren kan ge t. ex. alkoholisthustrun ett skäl att anmäla våld till polisen. Detta speciellt om hon av erfarenhet har lärt sig att hon kan återkalla anmälan om situationen förbättras. (Att hustrumisshandel skulle ha ett speciellt högt mörktal (Persson s. 124) styrks inte av denna undersökning som visade att kvinnorna endast utgjorde 18 % av offren och hade samma anmälningsbenägenhet som männen).

Om vi slutligen föreställer oss att undersökningsresultatet i vad gäller anmälningsbenägenheten vore allmängiltigt, inställer sig omedelbart följande fråga: Har förhållandena alltid varit desamma eller har en förändring inträtt under senare tid?

På denna fråga svarar Biderman för USA:s del obetingat „ja“ för det senare alternativet. Sammanfattningsvis skriver han (Biderman, 1966): „As people who once felt they were outside of

²⁾ Se dock Persson s. 151.

the society feel more that they are part of it, and as our law enforcement officials come to judge them by the same standards and give them the same protections as the middle class, we shall go through a period of decreasing crime but of increasing crime statistics. There will not be more crimes but more recorded crimes."

För Sveriges del skulle en sådan förändring i anmälnings- (och registrerings)benägenheten för våldsbrott inom de utstötta grupperna, p.g.a. deras höga relativa brottslighet, kunna förklara en stor del av den våldsbrottsökning som kunnat noteras i den svenska kriminalstatistiken under de senaste 15 åren. Ett visst stöd åt denna förklaring ger det faktum att anmälningsbenägenheten var nästan dubbelt så hög (36 % mot 20 %) hos personer under (80 st.) som över 40 år (59 st.). De äldre var dock något oftare registrerade än de yngre (73 % mot 53 %).

En annan förklaring, som inte behöver stå i motsats till den ovanstående, är att söka i dessa gruppers aktivitet även om varken deras anmälningsbenägenhet eller deras relativa brottslighet har ökat. Detta skulle i så fall kunna bero på att rekryteringen till dessa grupper kan förväntas ha ökat i samband med den stegring av egendomsbrottsligheten (som ju utgör den helt övervägande delen av den traditionella kriminaliteten) i antal dömda (och registrerade) personer som inträffat under samma period.

Hur detta tänkta samband mellan egendoms kriminalitet och våld skulle vara konstruerat i detalj är ännu outrett men att det kan vara värt besväret att utforska antyds av vissa resultat i den studie av våldsbrottsligheten i olika länder som jag tidigare utfört för Europarådet. Jag fann där att, för samtliga länder i studien — den gällde Sverige, England, Frankrike, Italien och Österrike — varje förändring i antalet för våldsbrott dömda personer mellan åren 1960, 1965 och 1968 sammanföll med en motsvarande, men nästan genomgående starkare, förändring i antalet dömda för egendomsbrott. (Lenke, 1973A).

En grafisk framställning av brottsutvecklingen i USA (anmälda brott) under perioden 1935—1965 ger samma bild. (The Challenge of Crime, s. 22—23).

Leif Lenke.

LITTERATUR

1. Aromaa, Kauko: Arkipäivän Väkivaltaa Suomessa. (Everyday Violence in Finland.) Kriminologinen Tutkimuslaitos Sarja nr 11. Helsinki 1971. (Stencil).
2. Biderman, A. D. (1966): Social indicators and goals. I R. A. Bauer (red.) Social Indicators, Cambridge, Mass. The MIT Press 1966 s. 125.

3. Charpentier, A.: En undersökning av misshandelsbrottsligheten i Uppsala. Uppsats i tillämpade studier i juridik, 1965. (Stencil).
4. The Challenge of Crime in a Free Society: A Report by The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. U.S. Government Printing Office, Washington D.C.1967.
5. Endre, U. — Swärd, M.: Rån i Stockholm 1965—66. Kriminalvetenskapliga institutet, Stockholms Universitet. (Stencil 1967).
6. Flod, J. — Kullenberg, K. Å.: Rån i Stockholm 1957, 1958 och 1964. Krim.vet. inst. Stockholm 1966. (Stencil).
7. Hauge, R.: Hverdagsvold i Norge. Lov og Rett. Norsk Juridisk Tidsskrift 1972 a, s. 259—264.
8. Koch, L.: Avdömd misshandel vid Stockholms rådhusrätt 1966. Krim.vet.inst. Stockholm 1966. (Stencil).
9. Lenke, L. (1970): Våldsbrottsligheten i Stockholm 1969. Preliminärrapport I och II. (Slutrapport under publicering). Krim.vet.inst. Stockholm 1970. (Stencil).
10. Lenke, L. (1973A): Criminal Policy and Public Opinion towards Crimes of Violence. Rapport till Tenth European Conference of Directors of Criminological Research Institutes 1972. Europarådet, Strasbourg.
11. Lenke, L. (1973B): Vardagsvåld i Sverige — En intervjuundersökning. Ännu ej publicerad.
12. Lind, B. Bergersen: Skadede ofre for vold i Oslo. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1969, 57 årg. 3—4, häftet, s. 207—222.
13. McClintock, F. H. — Gibson, E.: Robbery in London. London 1961.
14. McClintock, F. H.: Crimes of Violence. London 1963.
15. McClintock, F. H.: The Dark Figure. Report presented on the Sixth Conference of Directors of Criminological Research Institutes, Europarådet, Strasbourg 1969. (Stencil).
16. Nordenström, B. — Roes, I.: Mord och dråp i Sverige 1957 och 1965. Krim.vet.inst. Stockholm 1966. (Stencil).
17. Persson, L.: Den dolda brottsligheten. Krim.vet.inst. Stockholm 1972. (Stencil).
18. Wolf, P.: Vold i Danmark og Finland 1970/71. En sammenligning af voldsofre. Projekt Noxa. Forskningsrapport nr. 1 til Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi. Helsingfors/Köpenhamn 1971/72. (Stencil).
19. Wolf, P.: Skader og tab forvoldt ved kriminelle handlinger. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1973 s. 85.